

Llengua i Ús

Revista Tècnica de Política Lingüística

54

1r
SEMESTRE
2014

ISSN: 2013-052X

Ressenya

4.1

La comunicació en els espais virtuals

Enfocaments i experiències de formació en línia

GROS, Begoña; MAS, Xavier (coord.)

Enric Serra

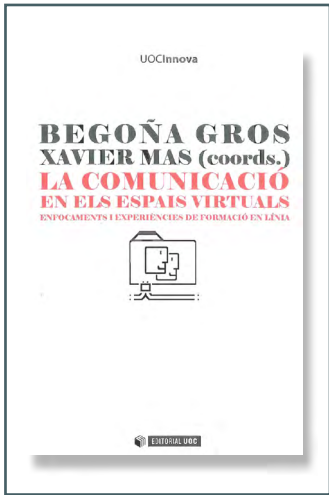
Universitat Autònoma de Barcelona

El català *Llengua*
per a tothom

Generalitat de Catalunya
Departament
de Cultura

*La comunicació en els espais virtuals.
Enfocaments i experiències de formació en línia.*
Barcelona: UOC, 2012
199 pàgines (UOC Innova; 4)
ISBN: 978-84-9788-634-5

Aquesta obra, coordinada i prologada per Begoña Gros i Xavier Mas, presenta set textos sobre la naturalesa dels espais virtuals per a l'aprenentatge des de l'angle crucial de la comunicació. Els cinc capítols centrals del text corresponen a professionals de la Universitat Oberta de Catalunya (UOC), el model pedagògic de la qual es basa en l'aspecte social i col·laboratiu de l'aprenentatge; la comunicació hi té, en conseqüència, un paper decisiu, i hi esdevenen clau les eines i les funcionalitats dels espais mediadors.

En aquests cinc capítols els autors presenten la reflexió, els resultats i les propostes de projectes d'innovació o d'optimització d'espais rellevants en l'aprenentatge virtual de la UOC. Tres són dedicats a espais de comunicació asíncrona: l'espai de treball en grup a l'aula de campus (article de Marc Romero i Montse Guitert), l'espai de fòrum (article de Iolanda Garcia) i l'espai de debat col·laboratiu, amb l'objectiu, en aquest cas, d'analitzar-ne les interaccions per a la millora dels processos de discussió virtual (article de Santi Caballé). Dos capítols més de l'obra es dediquen a espais de comunicació síncrona: l'un explica el procés de selecció d'una eina per a la realització de conferències audiogràfiques (Joseph Hopkins), i l'altre, el desenvolupament d'activitats per a una experiència de tàndem lingüístic per mitjà de videoconferència (Christine Appel).

Aquestes cinc col·laboracions apareixen flanquejades per dues més, que són molt significatives. En la inicial, Cristóbal Suárez dota d'un marc conceptual les experiències que

s'expliquen als capítols posteriors: qualsevol espai per a l'ensenyament-aprenentatge en virtualitat, segons l'autor, s'ha de concebre no ja com un espai-lloc, sinó com un espai-node dins un espai més ampli d'estructura reticular, la xarxa, que té com a element i valor essencial la interacció. Al capítol que tanca l'obra, d'altra banda, Jesús Martínez fa veure com noves i poderoses formes i dinàmiques de comunicació, participació i aprenentatge estan alterant decisivament la fesomia de la formació corporativa, que es veu impel·lida a redefinir-se i transformar-se.

La comunicació en els espais virtuals parteix de la base que la comunicació, fonamental en l'aprenentatge, s'ha modificat en les formes que ha anat prenent l'aprenentatge en línia o l'*e-learning* aquests darrers anys. Els campus virtuals en plataformes de gestió d'aprenentatge lingüístic (LMS¹) de fa vint anys, inspirats en els espais físics, eren encara inicialment «llocs» per aprendre. Es tractava d'indrets relativament al marge del gran ecosistema en què naixien, uns espais que els aprenents percebien un punt artificial. La situació actual, en canvi, deu anys després del naixement del web 2.0, és ben diferent. El disseny dels escenaris per aprendre virtualment ha de tenir ara en compte factors com els següents: a) els aprenents molt sovint tenen presència regular a la xarxa, un cert grau de residència, i hi participen normalment en dinàmiques de comunicació i interacció; b) els aprenents prenen part habitualment en processos d'aprenentatge a la xarxa, de límits generalment borrosos i més aviat informals que formals, i c) els aprenents s'han acostumat a fer servir lliurement tota mena d'eines o aplicacions del web social, cada cop més senzilles i útils, per a tota mena d'usos i ben sovint gratuïtes. Unes eines que han estat concebudes per a la interacció i la comunicació.

Aquesta realitat fa que els aprenents actuals difícilment es puguin avenir a fer servir eines o espais de funcionament massa complex o poc intuïtiu, o que requereixen una in-

1. De l'anglès Learning Management System.

versió de temps d'aprenentatge molt elevada. I que sentin que no poden acceptar una discontinuïtat excessiva entre la seva vida digital quotidiana i la que els proposen les institucions que formen amb virtualitat. Les dinàmiques de l'espai obert que és la xarxa han deixat una empremta molt forta en aprenents i docents, fet ben conegut pels formadors que hi exploren l'engegada d'espais de comunicació per a usos educatius, o que observen encuriosits com els engeguen *motu proprio* els seus alumnes (un grup de Facebook d'assignatura, per exemple). La qüestió és, però, des de la mirada educativa, poder dissenyar espais que aportin un valor afegit i oportunitats d'aprenentatge de qualitat per als aprenents, espais que afavoreixin realment les condicions per aprendre. Perquè la sola existència d'espais i eines potents per aprendre no garanteix *per se* un bon aprenentatge.

L'operació de concepció i disseny de les eines virtuals, les seves funcionalitats i la planificació de la seva utilització és, doncs, fonamental, i més complexa que mai ara que l'*e-learning* ha quedat situat en un escenari ampli, el de la cultura digital. El valor de *La comunicació en els espais virtuals* és, precisament, donar exemples i apuntar algunes línies d'acció relacionades amb el disseny d'aquests espais. Unes línies d'acció que sens dubte poden orientar els professionals de la formació, els responsables pedagògics, els de tecnologia educativa o els dissenyadors dels entorns per aprendre amb virtualitat de les organitzacions.

Deixant ara de banda el valor de cadascuna de les propostes del volum (el llibre permet perfectament una lectura autònoma de cada capítol, d'acord amb l'eina o l'espai pel qual el lector tingui interès), l'obra exemplifica algunes pràctiques i opcions que són il·luminadores per a la tasca d'aquests professionals. En vull destacar tres.

En primer lloc, la necessitat de la recerca i la reflexió a fons sobre tots els agents i elements implicats en l'apre-

mentatge projectat a l'entorn d'espais i eines, i sobre les característiques *a priori* ideals de l'espai o l'eina desitjats. I la necessitat, també, de la comparació i el pilotatge de les opcions, i de les sovint difícils decisions d'ajust de l'ideal a la realitat. És imprescindible que els professionals sàpiguen afrontar els problemes concrets derivats de la selecció i la implementació dels productes (inadequacions, dificultats, expectatives frustrades, opcions pel mal menor) i alhora que sàpiguen calibrar la viabilitat d'integració de les eines («Malgrat el potencial formatiu innegable de múltiples eines de suport a la comunicació i la col·laboració disponibles avui, moltes experiències d'innovació i investigació troben sovint dificultats en el moment d'integrar-les a situacions específiques d'aprenentatge...», Garcia, p. 118). El lector de *La comunicació en els espais virtuals* agraeix la naturalitat amb què alguns dels autors dels projectes expliquen o justifiquen el seu pragmatisme («Això no significa, però, que consideréssim que FlashMeeting era el programa ideal», comenta Hopkins, en seleccionar aquesta eina, p. 78).

En segon lloc, és interessant observar com alguns dels projectes del volum opten per usar o integrar eines habituals a la xarxa, d'ús ja naturalitzat entre els aprenents, i posen tot l'èmfasi en el valor afegit que es pot generar en propostes d'ús concretes. Així, per exemple, Appel opta decididament per Skype i se centra no pas en l'eina, sinó a definir unes activitats idònies de treball en tàndem mentre s'utilitza. Romero i Guitert, d'altra banda, es decanten en el seu projecte per incorporar eines del web 2.0 molt comunes i emprades fora de l'entorn d'aprenentatge que dissenyen (blog, wiki, marcador social, Dropbox...). Esdevé ineludible, doncs, el debat entre l'elecció d'eines sofisticades, complexes i amb un gran ventall de funcionalitats (autèntiques temptacions per als dissenyadors, però que poden generar problemes d'adhesió i ús) i altres de més elementals però amb la impagable qualitat de ser fàcils d'usar i potser ja conegudes per l'usuari («[...] els resultats d'aquest estu-

di demostren que és extremament important que l'eina CAS sigui fàcil d'utilitzar», Hopkins, p. 89).

En tercer lloc, és també molt rellevant el repte que es plantegen alguns autors del volum de provar de superar la comunicació d'una relativa baixa qualitat o merament de contacte que es genera sovint als espais virtuals i apuntar, en canvi, cap a una comunicació que permeti veritablement construir coneixement («[...] s'ha posat de manifest la dificultat que representa la generació d'interaccions socials de qualitat, basades en la reflexió i l'argumentació fonamentada, que condueixin cap a l'intercanvi d'idees i la construcció col·laborativa de coneixement», Garcia, p. 118). Vull destacar que alguns dels projectes explicats en l'obra comentada fan un pas endavant cap a formes de comunicació per aprendre que tradicionalment no han estat fàcils a la xarxa, com són per exemple les que es relacionen amb la llengua oral en l'aprenentatge dels idiomes (Hopkins, Appel), i plantegen, doncs, autèntics reptes d'innovació. És molt prometedor, també, el treball d'anàlisi de les interaccions dels aprenents a fi de treure conclusions que permetin un ús més eficient i oportú de les eines de debat i, al capdavant, la generació d'un coneixement més ric (Caballé).

La comunicació en els espais virtuals ens permet copsar objectius i actituds clau, del tot actuals, en dissenyar o escollir eines virtuals o condicionar espais per aprendre. Impregna el volum, d'altra banda, una darrera actitud essencial: la de vigilar i adaptar o reajustar constantment les opcions preses, a causa de la modificació vertiginosa de l'ecosistema digital. Les propostes presentades contenen, de manera més o menys patent, la idea de la seva provisionalitat («[Tenint en compte l'evolució de les eines web 2.0, l'eina de treball en grup dissenyada ha d'estar en contínua evolució [...]», Romero i Guitert, p. 114). Vet aquí un darrer repte, doncs, no menor, per als responsables de concebre, donar forma i mantenir els espais i les eines de mediació per a l'aprenentatge en virtualitat: afrontar la necessària mutació contínua de les seves decisions.